

ÉS TÉGED mi mozgat? – megérteni és megértetni: az autista emberek minőségi támogatásának alappillérei

FARMOSI ORSOLYA

f.orsi87@gmail.com

ABSZTRAKT

Az 51. MAGYE Országos Szakmai Konferencia keretében tartott előadás során Gabó, egy autista fiatal történetének egy mozgalmas részletét mutattam be. Először izgalmas személyiségét emeltem ki, ismertettem, milyen kihívást jelentő viselkedés okait kutattuk, milyen speciális érdeklődés mozgatta őt a viselkedések során. Részleteztem, hogyan aknáztuk ki a speciális érdeklődési kört a szociokommunikációs készségek támogatása érdekében, valamint azazal a céllal, hogy a szinte mindennap előforduló kihívást jelentő viselkedést megelőzzük. Megosztottam a kollégákkal az eset kapcsán felmerült kérdéseinket, egy-egy választ, amelyek Gabó fejlődését támogatták, végül kitértem az eredményekre. A fenti gondolatmenetet követem az alábbi írásban is.

Kulcsszavak: pozitív megerősítés, speciális érdeklődési kör, szociokommunikációs készségek támogatása

<https://doi.org/10.52092/gvosze.2025.3.9>

BEVEZETÉS

Az elmúlt kilenc évet Gabó egy gyógypedagógiai általános iskolában töltötte, idén volt nyolcadik osztályos, osztálytársai mind autista tanulók. Útjaink két évvel ezelőtt találkoztak, amikor az osztályba került. Tudtuk, hogy kedveli a szépen fénylő DVD-ket, a hangot adó játékokat és szívesen nézeget régi fényképeket. Tudtuk továbbá, hogy egy-egy szóval, olykor két-három szóból álló rövid mondatokkal kommunikál, de gyakran inkább elvette, amit szeretett volna.

Gabó általában foteleken ült, fáradt és álmos volt, többször el is aludt, egy-egy tevékenységváltás igen hosszú ideig tartott. Először meglepődve tapasztaltuk, hogy ebből a passzív állapotból váratlanul gyorsra vált, asztalon, székeken ugrott át, és futott, ki az épületrészből, át az irodába, néha az iskolából is próbált kijutni az utcára. Hamar rájöttünk, hogy IKT-eszközöket keresett, hogy azzal foglalkozhasson, ami igazán érdekli: videók készítésével, szerkesztésével, az elkészült videók pedig elfoglalhatták helyüket nyilvános YouTube-csatornáján. Kalandjai nem mindig vezettek biztonságos helyszínekre – rendszerint olyan autista felnőttökhöz is bement, aki ijedtében bánthatta őt. Őt és a felnőttet is védve, ezekben a helyzetekben fizikailag kellett korlátoznunk Gabót, aki láthatóan zaklatottá vált az akár több órán át tartó jelenetek során. Az első év végén a hét minden napjára jutott egy kihívást jelentő helyzet, ezért alapos mérlegelést követően hoztunk egy döntést, ami a későbbiekben teret biztosított a szociokommunikációs készségek fejlődésének.

MÓDSZER

Zár került az épületrész ajtajára, jelszavak az osztályteremben található laptopokra, tabletekre, telefonokra. A zár azt a célt szolgálta, hogy Gabó egy olyan ajtónál álljon meg, ami mögött biztonságban van, és

semmiképp nem kell fizikailag visszatartanunk – tulajdonképp a zárt térben szabadabban mozoghatott. Később ez a tér – a mi mélyebb megértésünkkel támogatva, valamint hatékonyabb kommunikációs készségek birtokában – megint tágabbá válhatott. Az IKT-eszközök jelszavainak feloldását vizuális emlékeztető alapján szavakkal kérhette, saját laptopját azonban jelszó nélkül használhatta az egyéni tanulás követő videószerkesztés-jutalom során.

A környezet módosításával párhuzamosan informális megfigyeléseink alapján elkészültek az első vizuális emlékeztetők, hogy képes legyen elsősorban szavakkal kérni. Minden esetben próbáltuk megerősíteni spontán kéréseit, amikor erre nem volt lehetőség, együtt leírtuk azokat „kérés-füzetébe”, rögzítettük, kitől, mikor lehet kérni, esetleg mit lehet kérni helyette.

Gabó gyakran mások játékait vette el, ezért a tulajdonnal kapcsolatos fogalmak (enyém/nem az enyém, másé, kölcsönkérés) megértése elengedhetlenné vált. A társas tartalmak szociális történetekben öltöttek látható formát, gyakorlásukat strukturált feladatokban és mindennapi helyzetekben egyaránt biztosítottuk. A szövevényes társas világnak ebben a kis szegletében való eligazodást segítették a szabályfüzetében pozitívan és konkrétan megfogalmazott szabályok, amelyeket következetesen betartottunk.

A szociális történetekben és a szabályokban több olyan kifejezést kellett használnunk, amelyek túl elvontak voltak, jelentésük megértését mégis szükségesnek tartottuk. E jelentéseket (*kölcsön, nélkül a kérés nélkül* kifejezésben, *behett* a pozitívan megfogalmazott szabályok alkotásában és alkuk kötésekor, *például* az elfogadható dühkezelési stratégiák választásakor, ha dühös lett, amiért nem kaphatott meg egy játékot) törekedtünk vizuális magyarázatokkal érthetőbbé tenni. Lassan haladtunk, még több gyakorlásra volt szükség, ezért az idei tanév második félévében az egyéni tanulások során a kölcsönkérés került középpontba: hogyan kérje el, ami a másé, hogyan adja vissza, hogyan fogadja nyugodtan, ha mégsem kaphat meg egy vágyott játékot, miért kell egyáltalán elkérni, visszaadni, miért nem lehet minden esetben megkapni.

Számára rendkívül motiváló zenélő játékokat kérhetett kölcsön egy nagyon egyértelmű struktúrában. A tulajdon határait egy doboz jelölte, abba került tanára négy játéka. Húsz percig tartott az egyéni tanulás, egy játékot öt percig kérhetett kölcsön, egy játékot csak egyszer kérhetett el. A tanulás és kölcsönkérés időtartamát a megfelelő feliratokkal ellátott vizuális időjelzők mutatták. Ha öt perc után vissza tudta adni az adott játékot, pipát kapott a munkarendre, ha minden pipát összegyűjtött, következhetett a legösztönzőbb tevékenység: a videószerkesztés. Kezdetben minden játékot odaadtunk, később azt is gyakorolta, hogy kérései nem mindig teljesülnek – ebben az esetben azért járt pipa a munkarendre, ha elfogadta ezt a helyzetet. A struktúra működött, Gabó számára már az első alkalommal egyértelműek voltak az elvárások. Azokban az esetekben, amikor nem adtunk kölcsön egy játékot, nem határoztuk meg, hogyan kellené Gabónak viselkedni, ő azonban egyszerű stratégiát talált ki: egyszerűen felolvasta a szabályról: „Az rendben van!”.

Annak érdekében, hogy képes legyen több személytől is kölcsönkérni, minden tanárával gyakorolt. Az egyéni tanulás mellett strukturálatlan szabadidőben is kölcsönkért, az osztályteremből más osztálytermekbe, az irodába ment. Több dobozba újabb játékok kerültek, egy doboz egy személy tulajdonát jelentette. A számos zenélő játék fényképeiből választótábla készült, amelyről levett egy fényképet és a vonatkozó vizuális emlékeztetőre tette („Szeretném kölcsönkérni...!”), mondatot alkotott.

A kölcsönkérés tanulása mellett egy közös cselekvési rutin során támogattuk Gabó kifejező kommunikációjának fejlődését. Először spontán mozdulattal kérte, hogy masszírozó kesztyűvel masszírozzuk meg a kezét, lábát. Újabb döntést kellett hoznunk: megmasszírozunk-e egy tízenöt éves autista fiút, azzal a céllal, hogy a kihívásokkal teli kamaszévek során ismét rájöjjön, szavait az emberek mozgatására használni

eredményesebb, mint elszaladni előlük. Igennel válaszoltunk saját kérdésünkre. Etikusi keretek között promptokat adtunk, majd azok fokozatos elhalványítását követően Gabó bővített mondatokkal („Megszólítás, masszírozd / vakard meg a kézfejemet, a jobbát és a bal, két kézzel, lassan!”) spontán kérte, hogy masszírozzuk meg, a későbbiekben finoman vakarjuk meg kezét, lábát és hátát. A hátvakarás ösztönözte őt a tevékenységek közötti gyorsabb váltásra, mi több a kortársaival való kapcsolatteremtésre is.

EREDMÉNYEK

A kihívást jelentő viselkedés az idei tanév második félévében egyszer sem fordult elő. Gabó sokkal aktívabban volt jelen az iskolában, változatosabban és jóval kitartóbban kommunikált velünk szavakkal és vizuális emlékeztetői használatával. Spontán kommunikációját a tanév elején és végén az M-COSMIC (Modified Classroom Observation Schedule to Measure Intentional Communication) szempontsor alapján figyeltük meg. A fejlődés a kommunikáció minden dimenziójában mérhető volt. Kéréseinek száma ugrásszerűen megnőtt, hatékonyabban utasított el szavakkal, emellett új funkciók (tisztázás, információkérés, beleegyezés, szociális rutin) is elkezdtek kialakulni. Különböző kontextusokban, különböző partnerekkel (tanárokkal, osztálytársakkal, osztálytársak szüleivel, gyakorlatukat teljesítő hallgatókkal, kortársakkal) kezdeményezett két- vagy többszavas mondatokkal interakciót, és gyakrabban választott szavakkal is a kezdeményezésekre.

KÖVETKEZTETÉSEK

Gabó történetének szakmai és szemléletbeli üzenete egybeesik. Minden embernek joga van kommunikálni a szükségleteiről, megmutatni egyedi és megismételhetetlen személyiségét, és érdeklődése olyasvalami, amit tiszteltetben kell tartanunk akkor is, ha első pillantásra különösnek tűnik. A speciális érdeklődési kör autizmus esetében is olyan alap, amelyre érdemes építeni, amelynek figyelembevétele egy lépés a bizalommal teljes kapcsolat felé. A kihívást jelentő viselkedések kezelése során törekednünk kell azok megértésére, és ez a megértés lesz végül, ami előre visz. Gabó története újabb példa arra, hogy az evidenciaalapú módszertan működik, és ha az egyéni szükségleteknek megfelelően kombinálunk, valóban hozzájárulhatunk a támogatott személy jobb életminőségéhez (Janoch, 2012; Mesibov, Shea & Schopler, 2008; Prizant & Fields-Meyer, 2023).

IRODALOMJEGYZÉK

- Janoch M. (2012). *Problémás viselkedések megelőzése és kezelése autizmus spektrum zavarokban*. Kapocs Könyvkiadó.
- Mesibov, G. B., Shea, V. & Schopler, E. (2008). *Az autizmus spektrum zavarok TEACCH szemléletű megközelítése*. Kapocs Könyvkiadó.
- Prizant, B. M. & Fields-Meyer, T. (2023). *Egyedien emberi. Autizmus más közegben*. Hórusz Könyvkiadó.